

MỘT SỐ VẤN ĐỀ CẦN QUAN TÂM VỀ PHÁT TRIỂN KINH TẾ ĐÔ THỊ Ở HÀ NỘI

Lương Ngọc Hiếu

Đại học Thủ đô Hà Nội

Nguyễn Ngọc Tiếp

Viện Nghiên cứu phát triển kinh tế - xã hội Hà Nội

Tóm tắt: Nghị quyết Đại hội Đại biểu Đảng bộ Thành phố Hà Nội lần thứ XVII, nhiệm kỳ 2020-2025 đã đưa ra định hướng về “Nâng cao chất lượng, hiệu quả chính trang, phát triển, hiện đại hóa đô thị gắn với phát triển kinh tế đô thị theo hướng bền vững”. Thành ủy Hà Nội đã ban hành 10 Chương trình công tác của Thành ủy khóa XVII, nhiệm kỳ 2020-2025 để hiện thực hóa mục tiêu theo Chương trình hành động thực hiện Nghị quyết Đại hội đại biểu Đảng bộ TP. Hà Nội lần thứ XVII, nhiệm kỳ 2020-2025. Trong đó, có Chương trình 03-CTr/TU về “Chỉnh trang đô thị, phát triển đô thị và kinh tế đô thị giai đoạn 2021-2025” (Chương trình số 03-CTr/TU của Thành ủy khóa XVII, nhiệm kỳ 2020-2025). Nội hàm của vấn đề “kinh tế đô thị” đối với một đô thị đang trong quá trình phát triển như thành phố Hà Nội còn nhiều nội dung liên quan, chưa có nhiều tài liệu, văn bản pháp lý cụ thể giải thích về vấn đề này. Bài viết nhằm mục đích cung cấp một số thông tin ban đầu liên quan đến vấn đề “kinh tế đô thị” trên thế giới và Việt Nam hiện nay, gợi ý một số nội dung phát triển kinh tế đô thị tại Hà Nội để nghiên cứu, tham khảo, đánh giá các vấn đề liên quan.

Từ khóa: Phát triển, Phát triển đô thị, Kinh tế đô thị, Phát triển kinh tế đô thị.

Nhận bài ngày 12.12.2023; gửi phản biện, chỉnh sửa và duyệt đăng ngày 26.01.2024

Liên hệ tác giả: Lương Ngọc Hiếu; Email: Inhieu@daihocthudo.edu.vn

1. MỞ ĐẦU

1.1. Khái niệm

Bàn luận về các vấn đề “kinh tế đô thị” đã được các học giả quốc tế đề cập từ những năm 60, 70 của thế kỷ trước. Các học giả Alonso (1964), Mills (1967) và Muth (1969) đã nói về nội hàm lý thuyết của kinh tế đô thị hiện đại tập trung chủ yếu vào thị trường đất đai và vấn đề sử dụng đất (J. Vernon Henderson, Jacques-Francois Thisse, 2004). Học giả Quigley và Jonh M (2008) đã có giải thích về khái niệm “kinh tế đô thị” như sau: “Kinh tế đô thị nói chung là nghiên cứu kinh tế của các khu vực đô thị; Vấn đề này liên quan đến việc sử dụng các công cụ của kinh tế học để phân tích các vấn đề đô thị như tội phạm, giáo dục, giao thông công cộng, nhà ở và tài chính của chính quyền địa phương. Cụ thể hơn, đó là một nhánh của kinh tế học vì mô nghiên cứu cấu trúc không gian đô thị và vị trí của các hộ gia đình và doanh nghiệp” (Quigley, John M, 2008)

PGS.TS. Bùi Mạnh Hùng và cộng sự đã có giải thích về “kinh tế đô thị” là: “Kinh tế đô thị là tổ hợp có hệ thống của một số ngành kinh tế phi nông nghiệp, các ngành này đặc trưng cơ bản là tập trung về địa lý, tiến bộ công nghệ, chuyên môn hóa hệ thống tổ chức và hiệu quả kinh doanh cao, chúng không chỉ phân bố ở các ngành sản xuất vật chất và các ngành kinh doanh mà còn bao gồm các ngành sinh hoạt xã hội như dịch vụ, du lịch, tiền tệ, bảo vệ môi trường, phúc lợi xã hội”.

1.2. Phạm vi nghiên cứu về kinh tế đô thị

Phạm vi tại khu vực đô thị: Là nghiên cứu các vấn đề xảy ra trên phạm vi lãnh thổ của các quận, thị trấn, thị tứ của huyện ngoại thành và các đô thị vệ tinh.

Phạm vi toàn thành phố: Là nghiên cứu các vấn đề xảy ra trên phạm vi toàn thành phố bao gồm cả khu vực đô thị và nông thôn. Theo Viện Đô thị thông minh (TP. Hồ Chí Minh) cũng đã xác định phạm vi nghiên cứu về kinh tế đô thị là trên địa bàn toàn Thành phố (Viện Đô thị thông minh và quản lý - Trường Đại học Kinh tế TP. Hồ Chí Minh, 2020).

2. NỘI DUNG

2.1. Vai trò của kinh tế đô thị

Kinh tế đô thị có vai trò quan trọng đối với sự phát triển của xã hội hiện đại. Đặc trưng quan trọng của sự phát triển xã hội hiện đại là công nghiệp hóa làm cho đô thị phát triển nhanh, kinh tế đô thị trở thành lực lượng chủ yếu của nền kinh tế quốc dân. Cũng theo PGS.TS. Bùi Mạnh Hùng, vai trò của kinh tế đô thị thể hiện trên các khía cạnh sau:

- Kinh tế đô thị là bộ phận cấu thành quan trọng của kinh tế quốc dân:

Tính chất quan trọng này có thể thuyết minh về mặt số lượng và chất lượng, Có thể thấy rằng, đô thị hiện đại hoàn toàn khác với đô thị cổ đại, nó đã trở thành bộ phận cấu thành quan trọng của kinh tế quốc dân. Quan trọng hơn, kinh tế đô thị không chỉ chiếm ưu thế về số lượng mà còn chiếm ưu thế về chất lượng. Điều này chủ yếu thể hiện ở ngành sản xuất thứ hai và thứ ba là các ngành kinh tế chủ yếu của kinh tế đô thị, nó có kỹ thuật càng tiên tiến, năng suất càng cao hơn, tốc độ phát triển nhanh hơn kinh tế nông thôn. Do đó nó có tác dụng chỉ đạo và dẫn đầu về các mặt kỹ thuật, tiền vốn, quản lý đối với sự phát triển của nông thôn và khu vực. Kinh tế đô thị hiện đại là đầu máy kéo xe lửa của sự phát triển toàn bộ nền kinh tế và kinh tế khu vực.

- Kinh tế đô thị là khâu trung gian của kinh tế quốc dân và kinh tế địa phương, là cầu nối liên trên và dưới:

Sự phát triển kinh tế có đặc điểm mạng lưới và đặc điểm lan tỏa. Nắm chắc mạng lưới, sử dụng mạng lưới trước hết nắm cái “rường lưới”, mới có thể mạch lạc, rõ ràng phát huy tác dụng lan tỏa của kinh tế thì cần phải nắm chắc cái “nguồn” sinh ra lan tỏa. Đô thị có quy mô khác nhau ở các cấp là “rường lưới” của mạng lưới kinh tế và “nguồn” lan tỏa kinh tế khu vực tương ứng. Vì vậy, nó tất yếu là trọng điểm trụ cột của chính quyền các cấp tiến hành quản lý và điều tiết kiểm soát kinh tế. Sự quản lý tổng thể của nhà nước và sự quản lý của ngành chỉ có thể thông qua sự quản lý tổng hợp của đô thị mới có thể thực hiện đến nơi đến chốn, mới thể hiện rõ ràng mặt khác, kinh tế đô thị có tác dụng giúp đỡ, hướng dẫn, thúc đẩy quan trọng đối với sự phát triển của khu vực nội địa.

- Kinh tế đô thị là nơi tập hợp các đầu mối quan trọng về không gian của kinh tế các ngành:

Sự tập hợp các đầu mối này về khách quan hình thành điều kiện bên ngoài kinh tế các ngành phát triển hài hòa. Kinh tế vĩ mô của bất kỳ doanh nghiệp hiện đại nào trên chừng mực rất lớn đều chịu sự ràng buộc của hoàn cảnh bên ngoài của nó, đặc biệt là sự lưu thông, vận tải, cất giữ và truyền tin các yếu tố sản xuất, nếu không có sự phối hợp điều kiện vật chất bên ngoài và điều kiện quản lý thì khó thực hiện. Vì vậy, điều kiện vật chất và điều kiện quản lý của đô thị chính là điều kiện bên ngoài chủ yếu để làm sống động kinh tế. Quản lý kinh tế đô thị tốt hay xấu có quan hệ rất quan trọng đối với thành tích hiệu quả DN tốt hay kém.

2.2. Những yếu tố ảnh hưởng

Nghiên cứu về những yếu tố ảnh hưởng đến kinh tế đô thị cần dựa trên cơ chế phát triển kinh tế đô thị và quá trình phát triển kinh tế đô thị. Trong bối cảnh và tình hình hiện nay, có thể xem xét lựa chọn một số yếu tố chủ yếu sau:

- Vị trí địa lý, địa chính trị, địa kinh tế: là xác định vị trí không gian lãnh thổ của khu vực đó,

có hướng và được xác định về tọa độ trên bản đồ; từ vị trí đó có thể phát hiện ra lợi thế về trung tâm kinh tế, văn hóa - xã hội, chính trị.

- Đặc điểm tự nhiên, khí hậu: ở mỗi vùng, mỗi địa phương, mỗi khu vực yếu tố này có thể ảnh hưởng theo các mức độ khác nhau, do đó yếu tố này sẽ đảm bảo định hướng để phát triển kinh tế đô thị phù hợp nhất.

- Dân số, đặc điểm văn hóa xã hội: yếu tố về dân cư, con người và môi trường văn hóa sẽ tác động lớn đến sự phát triển của kinh tế đô thị. VD: khu vực có dân số trẻ, môi trường văn hóa đa dạng, dễ tiếp cận với khoa học công nghệ, hiện đại, có thể lựa chọn phát triển kinh tế đô thị khác so với địa phương có đặc điểm dân số già, lưu giữ các giá trị văn hóa lâu đời.

- Điều kiện cơ sở hạ tầng: là một trong những yếu tố quan trọng quyết định đến sự phát triển của kinh tế đô thị, cơ sở hạ tầng phát triển sẽ kích thích toàn bộ xã hội phát triển không riêng gì các mặt của kinh tế.

- Đặc điểm lịch sử: quá trình hình thành và phát triển của vùng đất đó sẽ tạo ra những đặc trưng khác nhau, căn cứ vào đặc trưng này để các nhà lãnh đạo, quản lý có thể đưa ra các định hướng phát triển kinh tế đô thị phù hợp cho địa phương.

3. KẾT LUẬN

3.1. Khai thác lợi thế

Với những đặc thù của Thủ đô Hà Nội và vai trò quan trọng của kinh tế đô thị trong sự phát triển, để khai thác tối đa lợi thế đô thị nhằm phát triển kinh tế và ngược lại, Thành phố nên tập trung vào những vấn đề sau:

- Phát triển các ngành công nghiệp, dịch vụ trình độ cao, chất lượng cao là hướng chủ đạo. Tập trung phát triển các khu công nghệ cao, công nghiệp phần mềm, trung tâm đổi mới sáng tạo tại các khu vực đô thị, đặc biệt là đô thị vệ tinh.

- Khai thác lợi thế địa kinh tế của Thành phố để phát triển các trung tâm tài chính ngân hàng; phát triển và vận hành trung tâm lưu chuyển hàng hóa, trung tâm logistics, cung cấp các dịch vụ hỗ trợ thương mại. Phấn đấu đến năm 2025, xây dựng Hà Nội thành trung tâm thương mại lớn về giao thương và kinh tế của cả nước, khu vực Đông Nam Á.

- Tạo đột phá trong phát triển thương mại - dịch vụ trên cơ sở mở rộng quy mô, đa dạng hóa loại hình, nâng cao chất lượng. Hoàn thiện kết cấu hạ tầng thương mại theo hướng đồng bộ, văn minh, coi trọng phát triển đồng bộ các yếu tố thị trường. Thúc đẩy phát triển đồng thời thương mại hiện đại và thương mại truyền thống để phát huy tối đa lợi thế về văn hóa, lịch sử, vị trí địa lý của Thủ đô. Phát triển và quản lý tốt thương mại điện tử, các hình thức thanh toán trên nền tảng công nghệ hiện đại; quy hoạch, tổ chức lại hệ thống trung tâm thương mại, siêu thị, chợ đầu mối, các kênh phân phối hàng hóa... theo hướng hiện đại, văn minh; đẩy nhanh tiến độ xây dựng Trung tâm hội chợ triển lãm Quốc gia. Tiếp tục xây dựng các tuyến phố văn minh thương mại trên toàn địa bàn Thành phố; cải tạo, chỉnh trang các tuyến ngõ trong các khu dân cư, hình thành các khu dân cư đẹp, văn minh nhằm tăng diện tích kinh doanh, góp phần thúc đẩy phát triển số lượng cửa hàng kinh doanh, gia tăng thêm điều kiện kinh doanh cho các hộ cá thể tại khu vực nội đô lịch sử. Phát triển, quản lý hiệu quả một số mô hình kinh tế đô thị: kinh tế chia sẻ, kinh tế ban đêm, các tuyến phố đi bộ, kinh tế vỉa hè, cửa hàng lưu động trong các khu phố cổ...

- Tập trung phát triển các ngành dịch vụ giáo dục, y tế, văn hóa - du lịch, hội nghị. Dành quỹ đất thỏa đáng và có chính sách khuyến khích để phát triển mạnh dịch vụ giáo dục - đào tạo, dịch vụ y tế chất lượng cao, trình độ cao, thu hút khách hàng cả trong và ngoài nước. Xây dựng, cải tạo, chỉnh trang hệ thống hạ tầng, đặc biệt các di tích lịch sử - văn hóa để khai thác hiệu quả hơn các loại hình du lịch văn hóa, du lịch lễ hội. Quy hoạch, sử dụng hiệu quả các trung tâm Hội nghị các cấp để Hà Nội trở thành trung tâm dịch vụ hội nghị - hội thảo của khu vực và quốc tế.

- Phát triển đồng bộ, hiệu quả, bền vững thị trường bất động sản; tăng cường quản lý và khai thác có hiệu quả nguồn lực đất đai cho phát triển kinh tế đô thị. Huy động, phân bổ, sử dụng hiệu quả các nguồn tài nguyên theo cơ chế thị trường để thúc đẩy kinh tế Thủ đô tăng trưởng nhanh và bền vững. Quản lý, kiểm soát hiệu quả giá đất và nhà ở, bảo đảm phát triển thị trường bất động sản lành mạnh.

3.2. Các vấn đề gợi ý

Theo nghĩa rộng, “kinh tế đô thị” được hiểu là các ngành kinh tế phi nông nghiệp, vì vậy nói đến “kinh tế đô thị” là nói đến rất nhiều ngành, lĩnh vực của kinh tế. Đối với đặc thù của thành phố Hà Nội, có thể lựa chọn các lĩnh vực kinh tế liên quan, có sự ảnh hưởng rõ nhất do đặc thù của đô thị Thủ đô (tập trung chủ yếu ở khu vực đô thị trung tâm).

Nghiên cứu về phát triển kinh tế đô thị của Hà Nội nên tập trung vào những đặc thù của khu vực đô thị Thủ đô có thể thấy là:

Thứ nhất, Dân số rất đông, tập trung cao ở khu vực nội đô lịch sử; mức sống người dân cao; số lượng người dân nhập cư rất lớn; phần lớn người dân vẫn giữ thói quen mua sắm truyền thống, đặc biệt là các mặt hàng dân sinh thiết yếu.

Thứ hai, Thủ đô có truyền thống văn hóa, lịch sử lâu đời, nhiều phố nghề, phố chợ. Nhiều ngành kinh tế có mối liên quan chặt chẽ đến cảnh quan, văn hóa, lịch sử của Hà Nội đã và đang rất phát triển như du lịch, thương mại, dịch vụ.

Thứ ba, Mặc dù diện tích toàn Thành phố tương đối lớn, nhưng diện tích đô thị, đặc biệt khu vực đô thị trung tâm khá nhỏ, trong đó có nhiều khu vực vốn là làng cổ (ngay trong khu vực nội đô lịch sử, vẫn còn dấu ấn của các làng cũ như làng Văn Chương, làng Ngọc Hà, làng Kim Mã...) với đặc điểm đường ngõ quanh co, nhỏ hẹp; vì vậy tỷ lệ đường phố trong khu vực nội đô lịch sử rất thấp, gây khó khăn cho giao thương, buôn bán. Nếu cải tạo, chỉnh trang các khu ngõ trong nội đô lịch sử để tạo nên các khu ở đẹp, văn minh, sẽ tạo điều kiện để phát triển thêm các cửa hàng kinh doanh cho các hộ dân.

Thứ tư, Thủ đô là nơi đặt trụ sở của các doanh nghiệp lớn nhất cả nước, đặc biệt là lĩnh vực tài chính, ngân hàng; có hạ tầng viễn thông thuộc nhóm tốt nhất cả nước; tạo điều kiện thuận lợi cho các ngành kinh tế số, kinh tế ứng dụng cách mạng công nghiệp phát triển.

Thứ năm, Thủ đô là nơi hội tụ của các trường đại học, viện nghiên cứu hàng đầu cả nước, có nguồn chất xám lớn, có lực lượng lao động trẻ, giỏi nhất cả nước. Đây là điều kiện thuận lợi để phát triển mạnh KHCN, đổi mới sáng tạo.

Thứ sáu, Với đặc điểm là Thủ đô của cả nước, là trung tâm tăng trưởng của khu vực phía Bắc, Hà Nội có lợi thế so sánh về giá trị đất so với các địa phương; tuy nhiên, cũng do vai trò là Thủ đô, phát triển kinh tế đô thị của Hà Nội đòi hỏi các điều kiện nghiêm ngặt về tuân thủ quy định bảo vệ môi trường, tiết kiệm tối đa diện tích sử dụng đất./.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. J. Vernon Henderson, Jacques-Francois Thisse (2004), Handbook of Regional and Urban economics
2. Quigley, John M. (2008). "Urban economics". The New Palgrave Dictionary of Economics
3. Chương trình số 03-CTr/TU của Thành ủy khóa XVII, nhiệm kỳ 2020-2025 về “*Chỉnh trang đô thị, phát triển đô thị và kinh tế đô thị giai đoạn 2021-2025*”
4. Bùi Mạnh Hùng, Nguyễn Thị Tuyết Dung, Nguyễn Thùy Linh (2019), Kinh tế đô thị, NXB Xây dựng, Hà Nội.
5. Viện Đô thị thông minh và quản lý - Trường Đại học Kinh tế TP. Hồ Chí Minh (2020), Chuyên đề “*Phát triển kinh tế đô thị tại thành phố Hồ Chí Minh - Thực trạng và giải pháp*”

SOME ISSUES OF CONCERN FOR URBAN ECONOMIC DEVELOPMENT IN HANOI

Abstracts: *The Resolution of the 17th Hanoi City Party Congress (2020-2025) outlines the direction of “Enhancing the quality and effectiveness of urban embellishment, development, and modernization in line with sustainable urban economic development”. To implement these objectives, the Hanoi City Party Committee has issued 10 Working Programs for the 17th City Party Committee’s term from 2020 to 2025, following the Action Program to execute the Resolution of the City Party Congress.*

One of these programs is Program 03-CTr/TU, which focuses on “Urban beautification, urban development, and urban economy for the period 2021-2025”. The notion of “urban economy” is multifaceted and complex, especially for a developing city like Hanoi. There are not many documents or specific legal documents that provide a comprehensive explanation of this topic.

This article aims to offer some initial insights into the “urban economy” issue as it stands in the world and Vietnam today. It also proposes some aspects of urban economic development in Hanoi for further research, consultation, and evaluation.

Keywords: *development, Urban development, Urban economy, Urban economic development.*